

Ząbkonóg czarny *Accanthopus velikensis* (PILLER et MITTERPACHER, 1783) (Tenebrionidae: Tenebrioninae, Helopini) – „nowy” gatunek dla fauny Polski

<http://doi.org/10.5281/zenodo.3249827>

ADAM WOŹNIAK¹, ADAM BYK²

¹ ul. Okńskiego 10/48, 02–115 Warszawa, e-mail: isotomus@tlen.pl

² Katedra Ochrony Lasu i Ekologii Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, ul. Nowoursynowska 159/34, 02–776 Warszawa, e-mail: adam_byk@sggw.pl

ABSTRACT. *Accanthopus velikensis* (PILLER et MITTERPACHER, 1783) (Tenebrionidae: Tenebrioninae: Helopini) – “new” species for the fauna of Poland.

Accanthopus velikensis (PILLER et MITTERPACHER, 1783) is recorded from Poland after over 160 years. One specimen of this species was bred from Hazel from the Eastern Sudetes in 2016.

KEY WORDS: Coleoptera, Tenebrionoidea, *Accanthopus*, faunistics, Sudetes.

WSTĘP

Rodzaj ząbkonóg *Accanthopus* DEJEAN, 1821 obejmuje 2 gatunki zamieszkujące Europę (STEBNICKA 1991). Gatunek pierwszy *Accanthopus reitteri* (BRENSKE, 1884) został wykazany z Albanii, Grecji i Macedonii, a gatunek drugi ząbkonóg czarny *Accanthopus velikensis* (PILLER et MITTERPACHER, 1783) (= *Enoplopus decipens* ROSSI, 1790) z Albanii, Bośni i Hercegowiny, Bułgarii, Chorwacji, Francji, Grecji, Macedonii, Rumunii, Serbii i Czarnogóry, Słowenii, Szwajcarii, Węgier, Włoch i europejskiej część Turcji (NABOZHENKO & LÖBL 2008).

A. velikensis był w XIX wieku wykazany z Polski (SCHNEIDER 1856). Od tamtej pory nie był w naszym kraju obserwowany i w zgodnej opinii późniejszych komentatorów występowanie tego gatunku w Polsce – ze względu na brak okazji dowodowego, późniejszych doniesień i rozszedlenie gatunku – zostało uznane za wysoce wątpliwe i oparte najprawdopodobniej na błędnym oznaczeniu (BURAKOWSKI *et al.* 1987, MROCKOWSKI & STEFAŃSKA 1991, STEBNICKA 1991, IWAN *et al.* 2012).

Celem niniejszej pracy było zebranie i analiza wszelkich danych o występowaniu *A. velikensis* w Polsce, jak również uzupełnienie fragmentarycznych i rozproszonych danych o jego wymaganiach ekologicznych.

MATERIAŁ I METODY

Prezentowane nowe stanowisko *A. velikensis* w Polsce oparto o osobnika tego gatunku wyhodowanego z materiału roślinnego pozyskanego podczas wyprawy entomologicznej w Sudety Wschodnie w 2016 roku. Okaz dowodowy przechowywany jest w prywatnej kolekcji Adama Woźniaka. Zdjęcie wykonano aparatem fotograficznym marki Olympus Stylus D-770.

Podział Polski na krainy przyjęto za „*Katalogiem Fauny Polski*” (BURAKOWSKI *et al.* 1987), a układ systematyczny oraz nazewnictwo gatunków za „*Catalogue of Palearctic Coleoptera*” (LÖBL & SMETANA 2008). Nowe stanowisko *A. velikensis* wyróżniono w tekście gwiazdką „*”.

WYNIKI

Wyhodowany osobnik *A. velikensis* mierzy 10 mm długości (Ryc. 1).

Ryc. 1. Ząbkonóg czarny *Accanthopus velikensis* wyhodowany z materiału roślinnego pozyskanego w Sudetach Wschodnich (fot. A. Woźniak).

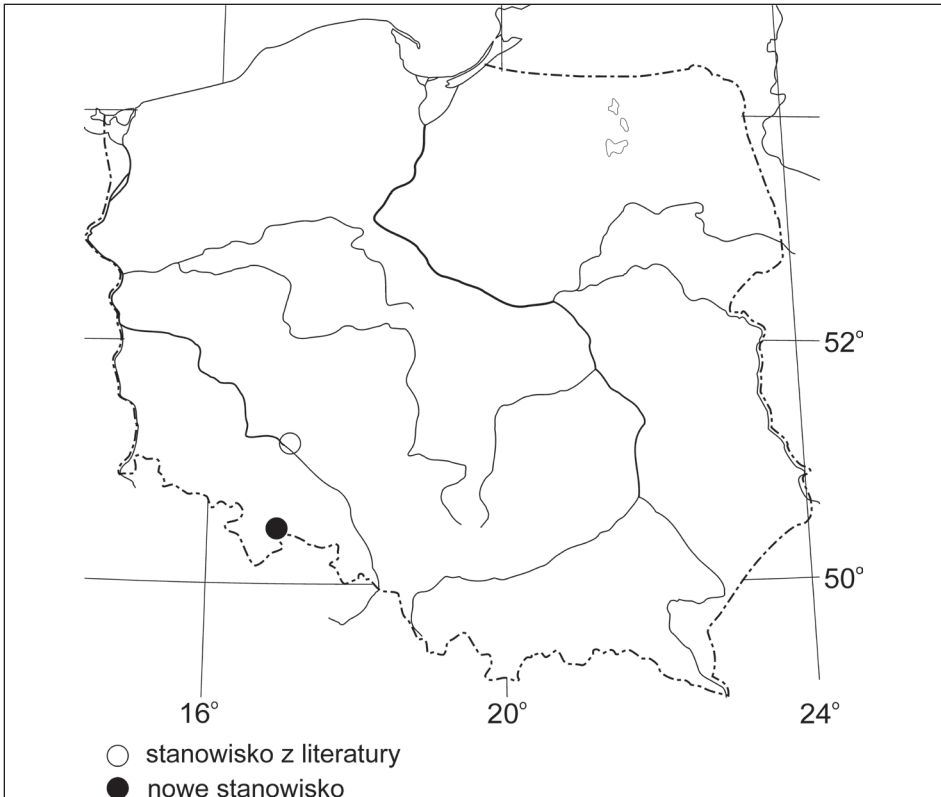
Fig. 1. *Accanthopus velikensis* bred from plant material obtained in the Eastern Sudetes (photo A. Woźniak).

W dniu 2 października 2016 r. w Sudetach Wschodnich, na południe od miejscowości Złoty Stok, w przydrożnym zadrzewieniu liściastym pobrano materiał roślinny z zamiarem wyhodowania z niego chrząszczy z rodziny kózkowatych (Cerambycidae). Pozyskano łącznie 5 szyjek korzeniowych i przyziemnych fragmentów uschniętych leszczyn pospolitych *Corylus avellana* L. o przekroju 4-7 cm i długości 20-30 cm. Materiał umieszczono w akwarium od góry przykrytym siatką. Od początku listopada do pierwszych dni stycznia przemarzano go w naturze: szyjki korzeniowe wkopano w podłoże, a pozostałe fragmenty drewna ułożono na ściółce starając się odwzorować warunki naturalne. Na początku stycznia 2017 roku materiał ponownie przeniesiono do akwarium stojącego w temperaturze pokojowej, gdzie dnia 8 kwietnia 2017 roku zaobserwowano imago *A. velikensis*.

Poniżej prezentowane są stanowiska *A. velikensis* w Polsce (Ryc. 2):

Śląsk Dolny: okolice Wrocławia (SCHNEIDER 1856),

***Sudety Wschodnie:** Złoty Stok (UTM: XR38) ad Ząbkowice Śląskie: 02.10.2016 (imago: 08.04.2017), leg., det. et coll. A. Woźniak.

Ryc. 2. Stanowiska żąbkonoga czarnego *Accanthopus velikensis* w Polsce.

Fig. 2. Localities of *Accanthopus velikensis* in Poland.

DYSKUSJA

W drugiej połowie XIX wieku *A. velikensis* został wykazany z okolic Wrocławia (SCHNEIDER 1856). Należy zwrócić uwagę, że w pracy tej znajduje się notatka, iż na spotkaniu Sekcji Entomologicznej „Pan Dr. phil. Schneider pokazywał kilka złowionych w ubiegłym roku, rzadziej spotykanych na Śląsku chrząszczy: *Helops caraboides* PET. [= *Accanthopus velikensis* (PILLER et MITTERPACHER, 1783)] ... wszystkie złowione w okolicach Wrocławia ...”. *A. velikensis* był również ogólnikowo wzmiankowany z Galicji (NOWICKI 1864, 1865) i Karpat (SCHUSTER & GEBIEN 1929). Informacje te nie znalazły później potwierdzenia w pracy o chrząszczach Śląska pt. „*Verzeichnis der Käfer Schlesiens preussischen und österreichischen Anteils, geordnet nach dem Catalogus*

coleopterorum Europae vom Jahre 1906” (GERHARDT 1910) i pracy o chrząszczach Polski pt. „Wykaz chrząszców czyli Tęgopokrywych (Coleoptera) ziem polskich” (ŁONICKI 1913). Również HORION (1956) powątpiewał w obecność tego gatunku w Europie Środkowej. BURAKOWSKI *et al.* (1987), MROCZKOWSKI & STEFAŃSKA (1991), STEBNICKA (1991), IWAN (2004), NABOZHENKO & LÖBL (2008), IWAN *et al.* (2012) nie wymieniają *A. velikensis* wśród chrząszczy należących do fauny Polski.

Bionomia *A. velikensis* jest nieznaną. Postacie doskonale spotykane były pod korą i w wydrążonych pniach drzew liściastych (GARDINI 1974), na pniach buka zwyczajnego *Fagus sylvatica* L., kasztana jadalnego *Castanea sativa* MILL., dębu *Quercus* sp. i wiązu *Ulmus* sp., jak również sosny czarnej *Pinus nigra* ARN. (GRIMM 1985). W północnej Grecji chrząszcze znajdowano pod korą w bukowo-dębowych i dębowo-grabowych lasach oraz w zadrzewieniach dębowo-kasztanowo-bukowych (SCHAWALLER 1996), a w europejskiej części Turcji w lasach bukowo-dębowych (CANPOLAT *et al.* 2007). Chrząszcze znajdowano też na dębie bezszypułkowym *Quercus petraea* (MATT.) LIEBL. i dębie omszonym *Q. pubescens* WILLD. (KOVÁCS *et al.* 2015). NABOZHENKO *et al.* (2017) wskazują na troficzny związek tego gatunku z porostami porastającymi pnie *F. sylvatica* L. Tezę tę zdają się potwierdzać obserwacje własne Autorów, którzy *A. velikensis* znajdowali pod korą i na porośniętych porostami pniach płatanu wschodniego *Platanus orientalis* L. (Grecja: Kokkino Nero ad Stomio, 16.09.2017, 3 exx., leg. A. Woźniak). Podobnie drugi gatunek z tego rodzaju – *A. reitteri*, Autorzy znajdowali na porośniętych porostami pniach leszczyny *C. avellana* (Albania: Gërmenj ad Leskovik, 22-23.05.2016, 28 exx., leg. T. Gazurek, A. Byk).

Skryty tryb życia *A. velikensis* (aktywność nocna), jak również jego mała siła dyspersji (skrzydła lotne zanikłe) powodują, że ten gatunek bywa zazwyczaj rzadko spotykany w naturze. Jednak powtórne odnalezienie w naszym kraju po ponad 160 latach pozwala na ponowne włączenie go do fauny Polski.

PODZIĘKOWANIA

Autorzy dziękują Pani Elżbiecie Wanat za istotne uwagi do tekstu.

PIŚMIENNICTWO

- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1987. Chrząszcze – Coleoptera. Cucujoidea, cz. 3. *Katalog Fauny Polski* 23(14): 1–309.
- CANPOLAT D., LILLIG M., HASBENLI A. 2007. *Accanthopus velikensis* (PILLER & MITTERPACHER, 1783) – new to the Turkish fauna (Coleoptera: Tenebrionidae). *Zoology in the Middle East* 42(1):104–105. DOI: 10.1080/09397140.2007.10638254.
- GARDINI G. 1974. Materiali per lo studio dei Tenebrionidi dell' Arcipelago Toscano (Col. Heteromera). *Lavori della Società Italiana di Biogeografia* (N.S.) 5: 1–87.
- GERHARDT J. 1910. Verzeichnis der Käfer Schlesiens preussischen und österreichischen Anteils, geordnet nach dem Catalogus coleopterorum Europae vom Jahre 1906. Dritte, neubearbeitete Auflage. Verlag von Julius Springer, Berlin: 431 pp.
- GRIMM R. 1985. Zur Kenntnis der Tenebrioniden Aus Süditalien (Insecta, Coleoptera). *Stuttgarter Beiträge Naturkunde, Serie A (Biologie)* 379: 1–32.
- HORION A. 1956. Faunistik der Mitteleuropäischen Käfer. Band V: Heteromera. Entomologische Arbeiten aus dem Museum G. Frey Tutzing bei München, Sonderband: 336 pp.
- IWAN D. 2004. Tenebrionidae, pp. 112–113, In: BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (Eds.), Fauna Polski. Charakterystyka i wykaz gatunków. Tom I. Muzeum i Instytut Zoologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa: 509 pp.

- IWAN D., KUBISZ D., TYKARSKI P. 2012. Coleoptera Poloniae: Tenebrionoidea (Tenebrionidae, Boridae). Critical checklist, distribution in Poland and meta-analysis. University of Warsaw – Faculty of Biology, Natura optima dux Foundation, Warszawa: 480 pp.
- KOVÁCS T., DOMBORÓCZKI G., URBÁN L. 2015. Ritka és természetvédelmi szempontból jelentős bogarak (Coleoptera) Lillafüred környékéről. *Folia historico-naturalia Musei Matraensis* 39: 55–61.
- LÖBL I., SMETANA A. (Eds.) 2008. Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Volume 5. Tenebrionoidea. Apollo Books, Stenstrup: 670 pp.
- ŁOMNICKI M. 1913. Wykaz chrząszczów czyli Tęgopokrywych (Coleoptera) ziem polskich. *Kosmos* 38: 21–155.
- MROCKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1991. Coleoptera – Chrząszcze, pp. 7–197, In: RAZOWSKI J. (Ed.), *Wykaz Zwierząt Polski*. Tom III. Krakowskie Wydawnictwo Zoologiczne, Kraków: 217 pp.
- NABOZHENKO M., LÖBL I. 2008. Tribe Helopini LATREILLE, 1802, pp. 241–257, In: LÖBL I., SMETANA A. (Eds.), Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Vol. 5. Tenebrionoidea. Apollo Books, Stenstrup: 670 pp.
- NABOZHENKO M.V., KESKIN B., NABOZHENKO S.V. 2017. Life Forms and Strategies of Lichen-Feeding Darkling Beetles (Coleoptera, Tenebrionidae: Helopini). *Entomological Review* 97(6): 735–746.
- NOWICKI M. 1864. Przyczynek do owadniczej fauny Galicyi. Nakładem Włodzimierza Hr. Dzieduszyckiego w Krakowie w Drukarni Uniwersyteckiej, Kraków: 87 pp.
- NOWICKI M. 1865. Insecta Haliciae Musei Dzieduszyckiani. Sumptibus Vladimiri Com. Dzieduszycki, Typis Universitatis Jagellonicae, Cracoviae: 87 pp.
- SCHAWALLER W. 1996. Tenebrionidae (Coleoptera) aus Nord-Griechenland: Habitate, Artengesellschaften und Verbreitung. *Entomologische Blätter* 92: 3–18.
- SCHNEIDER W.G. 1856. Für Schlesien seltene Käfer. *Jahres-Bericht der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur* 33: 112.
- STEBNICKA Z. 1991. Chrząszcze – Coleoptera. Czarnuchowate – Tenebrionidae, Boridae. *Klucze do oznaczania owadów Polski* 19(91): 1–93.

Accepted: 26 April 2019; published: 19 June 2019

Licensed under a Creative Commons Attribution License <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>